

De kunstdocent onderbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk

De kunstdocent onderbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk

Inhoud

Vooraf	3
1 Feiten en cijfers	4
2 De rol van de overheid	5
3 Over het werkveld	7
4 Doelgroepen	9
5 Rollen voor de kunstdocent	10
6 Opleidingen en bevoegdheden	11
7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?	12
8 Kwesties en kansen	15
Bijlage Werkwijze en verantwoording	19

Vooraf

Dit document vormt het beroepsprofiel van de kunstdocent onderbouw havo en vwo. Naast de beroepspraktijk schetst het de stand van zaken en ontwikkelingen in het werkveld en wat deze betekenen voor wat de professional (straks) moet kennen en kunnen. Deze beschrijving moet actueel en dynamisch blijven. Daarom richten we een digitale basis in, bestemd voor de kunstprofessional zelf en de organisaties die met de professionals werken. De openingspagina biedt een Schematisch Overzicht van de Beroepspraktijk, met doorklikmogelijkheden naar de informatie over dit beroepsprofiel op de website en links naar achtergrondinformatie, onderzoek en literatuur. Deze versie van het beroepsprofiel bevat de informatie in rapportvorm.

Dit beroepsprofiel voor de onderbouw van havo en vwo maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en -participatie (binnen- en buitenschools). Dit doet het LKCA mede naar aanleiding van de vraag van het HBO-netwerk Kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) om actualisering van de beroepsprofielen als basis voor de eigen opleidingsprofielen. Naast deze beschrijving over de onderbouw van havo en vwo zijn er beschrijvingen van de beroepspraktijk in de actieve cultuurparticipatie, het primair onderwijs, de bovenbouw van havo en vwo en het vmbo.

Dit beroepsprofiel is tot stand gekomen op basis van deskresearch en gesprekken met kunstdocenten en schoolleiders uit de onderbouw van havo en vwo en overige deskundigen. In een bijlage hebben we het totstandkomingsproces beschreven en verantwoord.

Bij het ontwikkelen van dit beroepsprofiel is mede gebruik gemaakt van *Monitor Cultuuronderwijs voortgezet onderwijs 2015 Sardes/Oberon*, 2015.

Het beroepsprofiel is gebaseerd op de feiten en ontwikkelingen tot april 2016. Actuele informatie vindt u op de website van het LKCA.

Antoine Gerrits,
senior cultuureducatie LKCA

1 Feiten en cijfers

- Aangeboden kunstvakken in het eerste leerjaar vo zijn beeldende vorming (91% van de scholen), muziek (77%), drama (52%), dans (15%), CKV-junior en media (film, fotografie en grafimedia).
- Bijna alle scholen (94%) besteden aandacht aan cultureel erfgoed.
- Ongeveer 84% van de scholen zet minimaal € 10 per leerling op de Cultuurkaart, waardoor zij er van het ministerie € 5 per leerling bij krijgen.
- Volgens de monitor cultuuronderwijs willen schoolleiders in het vo de volgende doelen bereiken:
 - Leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur (97%)
 - Persoonlijke ontwikkeling stimuleren (zoals zelfbeeld en sociale vaardigheden) (92%)
 - Talentontwikkeling stimuleren (75%) (was in 2009: 57%)
 - Deelname aan kunst en cultuur buiten school stimuleren (74%)
 - Kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur vergroten (72%)
 - Leerlingen kunst leren waarnemen, analyseren en waarderen (64%)
 - Kunst- en cultuurhistorisch besef vergroten (59%)
- Uit de monitor cultuuronderwijs blijkt dat schoolleiders de volgende doelen op schoolniveau willen bereiken met cultuuronderwijs:
 - Breed aanbod voor leerlingen realiseren (78%)
 - (Mede) vormgeven aan de identiteit van de school (58%)
- Er zijn 651 vo-hoofdvestigingen en 1432 vo-vestigingen op 1 april 2016.
- Er zijn 44 vo-scholen aangesloten bij de Vereniging CultuurProfielScholen; 12 scholen hebben een DaMu-licentie.

2 De rol van de overheid

Kerdoelen

Cultuuronderwijs in het vmbo, havo en vwo bestaat uit kunstvakken¹ die leerlingen als eind-examenvak kunnen kiezen en het voor alle leerlingen verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming (CKV).

Net als voor alle schoolvakken zijn voor de onderbouw landelijke kerndoelen vastgesteld.²

Voor het leergebied kunst en cultuur van de onderbouw havo en vwo zijn de volgende vijf kerndoelen vastgesteld:

48 De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstelligen.

49 De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan derden te presenteren.

50 De leerling leert op basis van enige achtergrondkennis te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- of filmvoorstellingen.

51 De leerling leert met behulp van visuele of auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten, als toeschouwer en als deelnemer.

52 De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen, waaronder dat van kunstenaars.

Binnen deze kaders bepalen scholen zelf hoe ze hun (cultuur)onderwijs inrichten en zijn ze zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit ervan. De Inspectie van het Onderwijs houdt daar toezicht op.

Cultuurkaart

In juni 2013 heeft minister Jet Bussemaker besloten de Cultuurkaart voor alle middelbare scholieren in elk geval tot 2020 te handhaven. Met de Cultuurkaart, waarvoor jaarlijks 4,9 mil-

1 Voor vmbo: beeldende vorming, dans, drama, muziek. Voor havo en vwo 'oude stijl': handvaardigheid, muziek, tekenen, textiele vormgeving. Voor havo en vwo 'nieuwe stijl': kunst algemeen in combinatie met kunst beeldende vormgeving, kunst dans, kunst drama of kunst muziek.

2 <http://www.lkca.nl/voortgezet-onderwijs/kerndoelen-onderbouw-vo> en <http://www.lkca.nl/erfgoededucatie/onderwijsdoelen-en-leerlijnen/kerndoelen-onderbouw-vo>

joen beschikbaar is, kunnen vo-scholen culturele activiteiten betalen en krijgen leerlingen kortingen op onder meer voorstellingen.

Volgens Bussemaker biedt dit scholen de kans werk te maken van goed cultuuronderwijs: 'Scholen hebben nu langjarige zekerheid over de financiering van de Cultuurkaart. Samen met het vak CKV dat blijft bestaan, hebben ze hiermee alles in handen om zich te verbinden aan goed cultuuronderwijs.'

Er is tot 2020 jaarlijks € 5,- cultuurtegoed voor iedere vo-leerling in Nederland beschikbaar. Scholen krijgen dat geld als ze zelf minimaal € 10 per leerling op de CJP-cultuurkaart zetten. Op 84% van de scholen is dat het geval.

CKV

Het vak CKV (met de Cultuurkaart) is in schooljaar 1999/2000 ingevoerd als verplicht examenvak in de bovenbouw van havo en vwo. In het vmbo bestaat het sinds schooljaar 2003/2004. Doel was om alle leerlingen kennis te laten maken met kunst.

In 2012 kwam het vak onder druk te staan: toenmalig minister Van Bijsterveldt wilde het als verplicht examenvak afschaffen om meer ruimte te creëren voor taal en rekenen. Mede op basis van reacties uit het veld (internetconsultatie) besloten de minister en staatssecretaris in juli 2013 CKV toch als verplicht examenvak te handhaven.

Een door OCW ingestelde Vernieuwingscommissie CKV bracht in 2014 advies uit aan het ministerie. Medio juni 2015 liet de staatssecretaris in een brief aan de Tweede Kamer weten dit advies integraal over te nemen.

Kunst actief meemaken is volgens de Vernieuwingscommissie het doel van het vak CKV. 'Mee-maken' definieert de commissie allereerst als het actief ervaren van professionele kunstuitingen. Daarbij gaat het niet om passief consumeren, maar, in overeenstemming met wetenschappelijke inzichten, om een actief, constructief en productief proces dat van leerlingen actieve betrokkenheid, inzet en kennis en vaardigheden vraagt. Omdat bovendien de betekenis van kunst nooit vastligt, is het meemaken van kunst zowel een ervaring als een creatief proces, dat een open en onderzoekende houding vereist. Aan al die benodigde kennis en vaardigheden zou het vak CKV moeten bijdragen.

Ofschoon het vak CKV in de bovenbouw wordt aangeboden, zullen ontwikkelingen rond de nieuwe invulling van het vak doorwerking hebben in het curriculum van de onderbouw.³

3 Zie hiervoor ook hoofdstuk 8, onderdeel 'Doorgaande leerlijnen tussen onder- en bovenbouw in zijn ontwikkeling.'

3 Over het werkveld

De scholen hebben keuzevrijheid bij de invulling van het kunstonderwijs

- De kerndoelen van de kunstvakken zijn verplicht, scholen mogen zelf de inhoud vormgeven.
- Aangeboden kunstvakken in het eerste leerjaar vo (2014/2015) zijn beeldende vorming (91%), muziek (77%), drama (52%), dans (15%), CKV-junior en mediavakken (film, fotografie en grafimedia).
- Vooral op havo en vwo krijgt cultuuronderwijs veelal vorm in afzonderlijke vakken. Op het vmbo is wat vaker sprake van een samenhangend leergebied.
- Ongeveer een derde van de scholen biedt cultuuronderwijs aan als onderdeel van projecten.
- Aanbod binnen vakoverstijgende thema's vindt op bijna twee derde van de scholen plaats. Ook binnen niet-kunstvakken is op een aantal scholen aandacht voor kunst en cultuur, vooral geschiedenis.
- Bijna alle scholen (94%) besteden aandacht aan cultureel erfgoed. Op driekwart van de scholen komt cultureel erfgoed aan bod binnen de kunstvakken; op bijna twee derde van de scholen is het onderdeel van geschiedenis of aardrijkskunde en ongeveer de helft doet dat in vakoverstijgende projecten.
- Ongeveer 84% van de scholen zet minimaal € 10 per leerling op de Cultuurkaart, waardoor zij er van het ministerie € 5 per leerling bij krijgen.

Talentontwikkeling en het leren van de leerling staan steeds meer centraal

Net als alle leraren in het vo moet een kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten bezitten en affiniteit hebben met jongeren. Specifiek aandachtspunt voor de kunstvakken zijn de grote niveauverschillen tussen leerlingen. Kunstdocenten moeten zowel in de breedte kunnen werken als verdieping kunnen bieden aan talentvolle leerlingen. Ze moeten bovendien zicht hebben op de buitenschoolse mogelijkheden voor talentontwikkeling.

Uit de monitor cultuuronderwijs blijkt dat 75% van de schoolleiders talentontwikkeling als doel van cultuuronderwijs ziet. In de monitor van 2009 was dit 57%.

De positie van de kunstvakken en de kunstdocenten is in ontwikkeling

Scholen erkennen steeds meer het belang van creativiteitsontwikkeling bij andere vakken. Kunstvakken en de specifieke bekwaamheden en kwaliteiten van kunstdocenten zijn van belang voor de hele school:

- Kunstdocenten beschikken in vergelijking met andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden.
- Het is inherent aan de kunstvakken dat er aandacht is voor 21ste-eeuwse vaardigheden zoals creativiteit en probleem oplossen: kunstdocenten leren leerlingen alternatieve oplos-

singen voor problemen te zoeken als gangbare oplossingen geen uitkomsten bieden (creativiteitsontwikkeling). Dit effect wordt sterker als kunstdocenten vanuit hun kunstenaarschap weten te werken aan de algemeen vormende doelen van het vo.

- Kunstdocenten spelen vaak een belangrijke verbindende rol bij interdisciplinaire projecten.

4 Doelgroepen

- Leerlingen in de onderbouw havo en vwo die een verplicht kunstvak volgen.
- Leerlingen in de onderbouw havo en vwo die een facultatief kunstvak volgen.

Secundaire doelgroepen

- Collega's kunstvakken
- Collega's niet-kunstvakken
- Schoolleiding
- Collega's bovenbouw havo en vwo
- Collega's vmbo
- Ondersteunend personeel
- Zorgteam
- Ouders/verzorgers
- Leerkrachten primair onderwijs
- Lerarenopleidingen
- Stagiaires opleidingen
- Culturele instellingen
- Cultuuraanbieders
- Kunstenaars

5 Rollen voor de kunstdocent

Voor de onderbouw havo en vwo is alleen sprake van een aanstelling als docent kunstvak(ken).

De verschillende rollen en taken die een kunstdocent onderbouw havo en vwo ook in portefeuille kan hebben:

- Cultuurcoördinator
- Sectiehoofd kunstvakken
- Ontwikkelaar curriculum/leerlijnen
- Ontwikkelaar leermiddelen
- (Onderwijsinhoudelijk) Verantwoordelijk voor / mentor van gastdocenten, kunstenaars en/of stagiaires
- Projectleider en collega in samenwerkingstrajecten met docenten van andere (kunst)vakken
- Projectleider in projecten met leerlingen (bijvoorbeeld musical)
- Praktijkonderzoeker
- Mentor
- Docentencoach
- Samenwerken met externe partners
- Verbinder met maatschappelijke omgeving van de school
- Innovator, een specifieke inbreng bij vernieuwingen binnen en buiten de school

Afhankelijk van de eigen onderwijsvisie en die van de school biedt de kunstdocent een mono- of interdisciplinair curriculum aan.

6 Opleidingen en bevoegdheden

Kunstdocenten worden opgeleid aan een hbo-kunstvakdocentenopleiding

Opleiding en bijscholing van (aankomende) docenten is het middel bij uitstek om de kwaliteit van kunstonderwijs in het voortgezet onderwijs te borgen en te ontwikkelen. Het hbo-kunstvakonderwijs leidt studenten op tot docenten in een bepaalde discipline of tot uitvoerend of scheppend kunstenaar. Er zijn vier bacheloropleidingen die opleiden tot docent: docent beeldende kunst en vormgeving, docent dans, docent drama en docent muziek. Afgestudeerden kunnen allround aan de slag in het volledige binnen- en buitenschoolse werkveld, van basis- tot voortgezet onderwijs tot amateurkunst. Elf hbo-kunstinstellingen bieden deze opleidingen aan - zie <http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/hoger-onderwijs/kunstvakdocentenopleidingen>. De gegevens zijn gebaseerd op www.vereniginghogescholen.nl.

Hbo-master kunsteducatie biedt verdieping en verbreding van de kennis van kunsteducatie

De tweejarige masteropleiding kunsteducatie sluit aan op de bachelor kunstvakdocent en is bedoeld voor afgestudeerden van kunstvakdocentopleidingen en andere kunstprofessionals met aantoonbare educatieve ervaring. Vijf hogescholen en twee samenwerkingsverbanden van hogescholen bieden deze masteropleiding aan - zie <http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/hoger-onderwijs/minoren-en-masters>. De master leidt niet tot een aanvullende bevoegdheid, maar biedt verbreding en verdieping van de kennis van kunsteducatie. Ook leren studenten management- en onderzoeksvaardigheden aan. De opleiding sluit aan bij recente ontwikkelingen in de kunsteducatie, binnen- en buitenschools. Bij bijna alle masters staat het interdisciplinaire aspect van de kunsten centraal.

Bevoegdheden kunstdocenten

- Met een eerstegraads onderwijsbevoegdheid in een kunstvak kunt u lesgeven in alle leerjaren havo en vwo.
- Met een tweedegraads onderwijsbevoegdheid in een kunstvak kunt u lesgeven in de eerste drie leerjaren van havo en vwo (onderbouw).

Sinds de invoering van de ongedeelde en ongegradeerde bachelor kan iemand met een bachelor in een kunstvak lesgeven in alle leerjaren van havo en vwo.

7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?

Als we de monitoren van 2007, 2009 en 2015 vergelijken, zien we een stijgende lijn in het oordeel van schoolleiders over de deskundigheid van docenten. Volgens de laatste monitor vindt iets minder dan een derde van de schoolleiders de betrokken docenten niet of beperkt deskundig. Een aantal schoolleiders zegt wel dat er grote verschillen bestaan tussen docenten. Er is in 2015 gevraagd naar de deskundigheid van docenten op verschillende terreinen: vak-kennis, pedagogisch-didactische vaardigheden, samenwerking met andere vakken en onderzoeksvaardigheden. Op de eerste twee punten achten de meeste schoolleiders docenten in grote mate deskundig. De deskundigheid in onderzoeksvaardigheden en de samenwerking met andere vakken schiet soms nog te kort.

Een derde van de docenten heeft een wetenschappelijke of academische masteropleiding en een kwart volgt op dit moment een masteropleiding.⁴

Dit moet een kunstdocent in de onderbouw van het vo kennen en kunnen:

Over goede pedagogisch-didactische vaardigheden beschikken

Kunstdocenten in de onderbouw van havo en vwo geven les aan leerlingen met een groot verschil in niveau, mogelijkheden en ambitie. Ze moeten een brede en diverse groep leerlingen kunnen enthousiasmeren en inspireren. Net als alle leraren in het vo moet een kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten bezitten en affiniteit hebben met jongeren. Ook het ontwikkelen van kijk- en luistervaardigheden is van belang.

De derde klas vervult een specifieke rol. De leerlingen worden steeds mondiger en zelfstandiger. Tevens is het enthousiasmeren voor het vak van belang en van invloed op de keuze in de bovenbouw.

Over brede artistieke vaardigheden en vakkennis beschikken

Kunstdocenten moeten zowel in de breedte kunnen werken als verdieping kunnen bieden aan talentvolle leerlingen. Dit vraagt een stevige artistieke basis en het vermogen deze veelzijdig in te kunnen zetten. Je docent moet een visie hebben op inhoud en aanpak van de kunstvakken, en vakdidactische kennis hebben, bijvoorbeeld over authentieke kunsteducatie, Cultuur in de Spiegel of art based learning. Hierbij spelen ook technologische ontwikkelingen een belangrijke rol (inzet ICT bij lessen).

⁴ Deze gegevens uit de Monitor gelden voor het gehele vo.

De meerwaarde van de kunstvakken en creativiteitsontwikkeling voor de school kunnen uitdragen

Naast de grote aandacht voor de cognitieve ontwikkeling van leerlingen beseffen scholen steeds meer ook het belang van het ontwikkelen van vaardigheden als creativiteit en andere '21ste-eeuwse vaardigheden zoals samenwerken en probleem oplossen. Meestal verbinden scholen het ontwikkelen van creativiteit aan cultuuronderwijs, maar ook kritisch denken, flexibiliteit en ict-vaardigheden zijn vaardigheden die ontwikkeld kunnen worden door cultuuronderwijs.

Zo levert de kunstdocent een belangrijke bijdrage aan de brede ontwikkeling van leerlingen en aan de algemeen vormende doelen van het voortgezet onderwijs.

Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden en die kunnen ze schoolbreed inzetten.

De kunstdocent moet zich bewust zijn van de meerwaarde en mogelijkheden van zijn vak voor het hele onderwijs en hij moet bereid zijn deze schoolbreed uit te dragen en in te zetten.

Zicht hebben op de culturele omgeving van de school en de mogelijkheden daarvan voor de school en de leerling.

Op de meeste scholen komt het aanbod van culturele activiteiten voort uit de visie en doelen van de school en de belangstelling en voorkeuren van de leerlingen. Op ongeveer de helft van de scholen zijn de belangstelling en voorkeuren van de docenten leidend. Ook de expertise van de culturele partners is voor een groot deel van de scholen een uitgangspunt bij hun keuze uit het aanbod.

Havo- en vwo-leerlingen krijgen meer culturele activiteiten aangeboden dan vmbo-leerlingen. Ruim twee derde van de scholen stelt zelf een programma voor culturele activiteiten op. Minder dan een vijfde van de scholen koopt elk schooljaar ad hoc losse activiteiten in.

Over ondernemende vaardigheden beschikken

Veel kunstdocenten werken ook buiten de school. Zo kunnen ze de buitenwereld de school in brengen en dat heeft een meerwaarde voor de school en de leerling. Van de docenten vraagt dit om ondernemende vaardigheden. Meer informatie hierover is te vinden bij Kunstprofessionaal in de Vrije Tijd.

Ook zijn ondernemersvaardigheden van belang voor interne overleggen, met bijvoorbeeld directie.

Leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen

Leerlingen in de onderbouw zijn afkomstig van zeer veel en diverse po-scholen en dat bemoeilijkt de aansluiting bij hun ontwikkeling. Ook de mogelijkheden en de invloed van de buitenschoolse cultuureducatie leiden tot grote verschillen tussen leerlingen.

Daarnaast is het aanbod van de kunstvakken in de onderbouw van havo en vwo is zeer divers.

De docent moet kunnen differentiëren en leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen. Daarbij vragen overheid en samenleving steeds meer aandacht voor talentontwikkeling en excelleren. In het rapport *Doorstroom en Talentontwikkeling* (2007)⁵ stelt de Onderwijsraad vast dat de docent een centrale rol speelt bij het ontdekken en ontwikkelen van talent.

Het eigen vak kunnen verbinden met andere vakken en kunnen samenwerken met andere docenten

Naast de eigen vakkennis wordt van kunstdocenten steeds meer affiniteit met andere kunstvakken gevraagd en het vermogen om multidisciplinaire verbindingen te leggen. Zeker in het vak CKV gaat het om een brede culturele vorming en kennismaking met diverse kunstdisciplines.

Daarnaast is er in veel scholen aandacht voor projectmatig of vakoverstijgend werken. Kunstdocenten kunnen hierbij een verbindende en stimulerende rol spelen.

Kennis hebben van de onderwijscontext en van de kerndoelen van de kunstvakken havo en vwo

Samen met hun collega's van andere vakken geven kunstdocenten vorm aan de onderbouw van havo en vwo. Dat vraagt van iedereen een visie op onderwijsinnovatie, een overkoepelende blik en communicatieve vaardigheden. Docenten moeten weten wat er speelt in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ze moeten de vakspecifieke eisen (kerndoelen) kennen en weet hebben van ontwikkelingen in de bovenbouw, bijvoorbeeld om leerlingen te kunnen adviseren over kunstvakken in hun profiel.

5 Zie www.onderwijsraad.nl

8 Kwesties en kansen

De school heeft veel keuzemogelijkheden bij het inrichten en aanbieden van de kunstvakken. Dit geeft kansen en dilemma's

Elke school kan zelf kiezen hoe ze het kunstonderwijs inricht, 'traditioneel' per kunstdiscipline, interdisciplinair of geïntegreerd in projectonderwijs. Daarnaast kunnen scholen kiezen voor talentstromen of een profilering met cultuur. Er zijn scholen met talentklassen in een of meer van de kunstdisciplines; 44 scholen zijn als cultuurprofiel school aangesloten bij de Vereniging CultuurProfielScholen en geven het cultuuronderwijs speciale aandacht.

Deze keuzevrijheid levert een rijk palet op en biedt kansen. Maar er zijn ook scholen die cultuuronderwijs minder belangrijk vinden. Kunstdocenten kunnen dus op zeer verschillende werkplekken terecht komen. Mede afhankelijk daarvan krijgen ze kansen om actief bij te dragen aan een stevige plek van het cultuuronderwijs en de kunstvakken in het curriculum.

Uit de monitor blijkt dat driekwart van de scholen aandacht geeft aan kunst en cultuur, omdat de docenten het belangrijk vinden. Ongeveer de helft van de scholen doet dit ook omdat het in de kerndoelen en de examenprogramma's staat, omdat de leerlingen het belangrijk vinden en/of om zich als school te profileren.

Doorgaande leerlijnen tussen primair en voortgezet onderwijs komen nauwelijks voor

Ruim 90% van de vo-scholen bouwt niet of nauwelijks voort op het kunstonderwijs in het primair onderwijs, maar 20% is dit wel van plan. In vergelijking met de meting in 2009 is er vrijwel geen verschil te constateren.

Een reden die vaak wordt genoemd voor het ontbreken van een doorlopende leerlijn is het grote aantal toeleverende scholen en de diversiteit daartussen, waardoor een goede aansluiting wordt bemoeilijkt. Ook zeggen scholen dat andere vakken prioriteit hebben bij de afstemming met basisscholen.

Doorgaande leerlijnen tussen onder- en bovenbouw zijn in ontwikkeling

Tijdens de meting van 2009 werkte driekwart van de scholen binnen de kunstvakken met een doorlopende leerlijn tussen de onder- en bovenbouw. Ruim de helft daarvan deed dit slechts in beperkte mate. Volgens de huidige monitor werken veel scholen voor de beeldende vakken met doorlopende leerlijnen, waarbij activiteiten op elkaar zijn afgestemd en er een opbouw in niveaus van competenties is. Op ruim de helft van de scholen geldt dit ook voor het vak CKV/KCV.

Er is nog niet vaak een samenhangend programma voor cultuuronderwijs

Op slechts één van de zes scholen is sprake van een samenhangend programma. Op ruim de helft van de scholen (53%) zijn sommige activiteiten qua thema op elkaar afgestemd (in 2009 41%). Op bijna een derde van de scholen is er sprake van incidentele, losstaande activiteiten op het gebied van cultuuronderwijs.

Uit de interviews van de monitor blijkt dat vrijwel alle docenten voor zowel theorie als praktijk een opbouw binnen hun vak over verschillende leerjaren nastreven. Voor de praktijkvakken is dat lastiger dan voor theorie, omdat niet alle leerlingen in de onderbouw elk kunstvak krijgen, omdat er door roosters en groepsindelingen soms leerlingen uit verschillende klassen bij elkaar zitten, maar ook omdat de vaardigheden van leerlingen sterk uiteen kunnen lopen.

Samenwerking met externe partners leidt tot kwalitatief beter cultuuronderwijs

Samenwerking met externe partners leidt in veel gevallen volgens de monitor tot kwalitatief beter cultuuronderwijs en meer kennis en vaardigheden bij leerlingen (57%). Op andere kwaliteitsaspecten zoals kennis en vaardigheden van docenten (26%) en samenhang in het onderwijs (25%) heeft dit minder invloed.

De samenwerking bestaat vaak uit het gebruik van het beschikbare aanbod, maar regelmatig formuleert de school de vraag en speelt de culturele instelling hierop in. Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van activiteiten gebeurt minder.

Samenwerking met partners als mbo- en hbo-opleidingen vindt relatief weinig plaats.

Het vak CKV is ontwikkeling en dit zal ook consequenties hebben voor het curriculum en voor docenten in de onderbouw

Het vak CKV is in transitie. Zoals hiervoor al vermeld neemt de staatssecretaris het advies van de Vernieuwingscommissie CKV integraal over. Kunst actief meemaken is volgens deze commissie het doel van het nieuwe vak CKV. Daarbij verwijst het begrip 'kunst' naar architectuur, beeldende kunst en vormgeving, dans, film, muziek, nieuwe media, theater en combinaties hiervan. De leerling documenteert zijn eerdere ervaringen met kunst en wordt aangemoedigd om deze te verbreden door zich buiten de eigen vertrouwde kunst- en cultuurwereld te begeven en zijn ervaringen vanuit verschillende dimensies te beschouwen. Ter verdieping onderzoekt de leerling een artistiek creatief proces door zowel beschouwing als praktische activiteiten. Hij documenteert en verantwoordt de verkregen inzichten; dat kan in een (schriftelijke) presentatie, maar bijvoorbeeld ook met een film of performance. In zijn leerproces staat reflectie op de eigen culturele ontwikkeling centraal. Zo zal het vak, aldus de commissie, de creatieve en onderzoekende houding van de leerling stimuleren. Ofschoon het vak CKV in de bovenbouw wordt aangeboden, zullen ontwikkelingen rond de nieuwe invulling van het vak doorwerking hebben in het curriculum van de onderbouw vanwege de doorlopende leerlijnen tussen onder- en bovenbouw.

Opbrengsten en evaluatie waarbij een schriftelijk vastgelegde visie van belang is

De in de monitor geïnterviewde docenten signaleren veel effecten van cultuuronderwijs, zoals meer verbeeldingskracht, originaliteit en plezier. Cultuuronderwijs leidt volgens hen ook tot meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur, betere communicatieve en expressieve vaardigheden, een positiever zelfbeeld en een betere samenwerking tussen leerlingen. De geïnterviewde leerlingen bevestigen dat zij veel leren van cultuuronderwijs en dat reikt volgens hen verder dan alleen de kunstvorm, maar ook bijvoorbeeld het aannemen van een open houding.

Ruim de helft van de scholen brengt het proces en de opbrengsten van cultuuronderwijs niet door evaluatie in kaart. Scholen zonder een schriftelijk vastgelegde visie voeren minder vaak een evaluatie uit. Wanneer scholen wel evalueren, kijken ze vooral naar de inhoud van het programma en de activiteiten. Driekwart van de scholen gebruikt de evaluatiegegevens doorgaans om verbeterpunten op te stellen dan wel om in een team- of sectievergadering te bespreken. Op ruim de helft van de scholen bespreken de directie en cultuurcoördinator de evaluatiegegevens.

De bacheloropleidingen van de kunstvakdocentenopleidingen leiden op voor alle binnen- en buitenschoolse werkvelden. Voor de onderbouw van havo en vwo zijn gespecialiseerde vaardigheden en kennis nodig

Het aanbod van de kunstvakken in de onderbouw van havo en vwo is zeer divers en vraagt zeer verschillende vaardigheden en kennis van de docent. Net als alle leraren moet je als kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten hebben en affiniteit met jongeren. Het omgaan met (soms grote) niveauverschillen tussen leerlingen is een extra aandachtspunt in de kunstvakken. Het is van belangrijk dat studenten zich goed kunnen oriënteren op de verschillende onderwijstypen en tijdens de studie al stages lopen op havo of vwo.

De positie van de kunstvakken en de kunstdocent in school kan sterker

Kunstvakken spreken creatieve vermogens en bijvoorbeeld het vermogen tot samenwerken van leerlingen aan. Die bijdrage aan de creativiteitsontwikkeling heeft een vakoverstijgende meerwaarde. Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden die zij schoolbreed zouden kunnen inzetten. Deze kunnen docenten nog beter benutten. Ook door meer samen te werken met collega's van andere vakken aan algemene onderwijsontwikkeling kunnen zij hun positie verstevigen. Ook niet-kunstdocenten mogen CKV geven, dat maakt het vak kwetsbaar. Belangrijk is daarom het vak qua inhoud en aanpak goed te profileren voor collega's en directie.

Wie is er verantwoordelijk voor na- en bijscholing?

De startende docent moet zich in de praktijk en door scholing verder ontwikkelen om bekwaam te worden in alle aspecten van het vak. Hij is daar zelf verantwoordelijk voor (Life Long Learning). Maar de schoolleiding heeft de taak om dit te faciliteren door geld en uren beschikbaar te stellen en docenten te stimuleren zich te blijven ontwikkelen. Daarnaast hebben ook kunstvakopleidingen een rol door

te zorgen voor een goed en passend nascholingsaanbod.

De ideale situatie is dat deze drie partijen samen verantwoordelijkheid nemen en met elkaar in gesprek gaan over nascholing.

Bijlage Werkwijze en verantwoording

Het beschrijven van dit beroepsprofiel maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk overleg van de hbo-kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en cultuurparticipatie (binnen- en buitenschools). In de meeste gevallen hebben we het dan over de hbo-opgeleide kunstdocent die een van de kunstvakken of het vak CKV geeft in het onderwijs of lesgeeft in de vrije tijd, of over de hbo-opgeleide artistiek begeleider (maker, dirigent, regisseur, choreograaf). Daarnaast kan de kunstprofessional verschillende andere rollen of functies vervullen en ook andere opleidingen gevolgd hebben. In het beroepsprofiel gaan we daar nader op in. In deze bijlage beschrijven en verantwoorden we onze werkwijze.

Doelstelling LKCA

Twee kernthema's van het LKCA zijn het verbeteren van de kwaliteit van de binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en het versterken van de verbinding tussen actieve cultuurparticipatie en andere sectoren. De kunstprofessionals in de verschillende werkvelden vormen hierin een wezenlijke schakel. Door de beroepsprofielen van de kunstprofessionals te beschrijven willen we bijdragen aan hun kwaliteit en professionalisering en aan een goede dialoog en aansluiting tussen de beroepspraktijk en de opleidingen.

Samenwerking KVDO

In 2009 nam Kunstfactor als toenmalig sectorinstituut amateurkunst het initiatief tot structurele samenwerking met het KVDO. Dit leidde tot twee series veldgesprekken met vertegenwoordigers uit alle kunstdisciplines uit het buitenschoolse veld en het onderwijs en de publicatie Veldgesprekken (Kunstfactor 2009). Tevens leidde het tot een convenant van de toenmalige HBO-raad (nu Vereniging Hogescholen) met alle sectorinstituten over het opzetten van een structurele dialoog in alle kunstvelden. Door het opheffen van de sectorinstituten moesten hier nieuwe vormen voor gevonden worden. Vanaf 2013 hebben het LKCA en het KVDO de samenwerking voortgezet in de trajecten rond de kennisbases, competentieprofielen en de beroepsprofielen. Het LKCA en het KVDO willen - elk vanuit de eigen rol en doelstelling - een betere aansluiting realiseren tussen de beroepspraktijk en de hbo-kunstopleidingen. De ambitie van het hbo-kunstonderwijs voor de werkvelden cultuureducatie en amateurkunst en de rol die zij daarin zien voor het LKCA, zijn te vinden in de Voortgangsrapportage HBO Kunstonderwijs, op vereniginghogescholen.nl.

In dit traject over de beroepspraktijk wil het LKCA een heldere beschrijving en duiding geven van de beroepspraktijk van de kunstprofessional, de benodigde kennis en vaardigheden en de kwesties die er spelen. Het KVDO wil komen tot geactualiseerde beroepsprofielen die mede als basis dienen voor de profielen en curricula van de opleidingen.

LKCA en KVDO hebben samen het traject en de agenda's van bijeenkomsten bepaald en zijn samen gekomen tot een goede werkveldvertegenwoordiging.

Geschiedenis

In 1999 definieerde de toenmalige Projectorganisatie Kunstvakonderwijs de beroepen en beschreef ze de beroepsprofielen en startkwalificaties van de docent in de kunstvakken.⁶ Deze rapportage ging allereerst in op het docentschap en de arbeidsmarkt in de binnen- en buitenschoolse kunsteducatie. Daarnaast werden algemene onderwijskundige veranderingen (van basisonderwijs tot en met universiteiten) beschreven, evenals vakinhoudelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Een en ander mondde uit in algemene startkwalificaties van een kunstdocent en in beroepsprofielen en startkwalificaties in de onderscheiden kunstvakken. Vervolgens zijn in 2004 de opleidingsprofielen, competentiesets en gedragsindicatoren voor de kunstvakdocentenopleidingen op basis hiervan aangepast. Een van de opdrachten daarbij was te zorgen voor een herkenbare set beroepseisen, aangevuld met startkwalificaties voor de beroepen waarvoor het kunstonderwijs opleidt.

Het KVDO heeft - naast de kennisbases (2012) voor de kunstdocent - per 1 juli 2011 een nieuw competentieprofiel ontworpen voor de docentenopleidingen in alle kunstdisciplines. Met deze competentiesets werken opleidingen inmiddels. Ze zijn opgenomen in de Kennisbases voor de kunstvakken: www.tienvoordeleraar.nl. Het regelmatig toetsen van de competentieprofielen aan de eisen van de tijd en de wensen van de beroepspraktijk beschouwt het KVDO als een van zijn taken om te zorgen voor het opleiden van vakbekwame docenten.

Werkwijze

Uitgangspunt voor het beroepsprofiel is wat kunstprofessionals, leidinggevenden en overige deskundigen uit het werkveld er zelf over zeggen. Tijdens zeventien bijeenkomsten in 2014 en 2015 reageerden deskundigen op stellingen en discussieerden ze in groepen over door het werkveld zelf aangedragen onderwerpen. De grote indeling in werkvelden is actieve cultuurparticipatie (het 'buitenschoolse werkveld'), primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Gezien de actuele kwesties die spelen in de bovenbouw van havo en vwo en het belang om hierop antwoorden te vinden, hebben we dit onderdeel van het beroepsprofiel voorrang gegeven boven de andere werkvelden. Daarnaast is gekozen om nader in te zoomen op specifieke aspecten en kwesties voor het werken in de onderbouw van havo en vwo en in het vmbo. Dit heeft geleid tot in totaal vijf beroepsprofielen, die helderheid geven in verschillende aspecten en kwesties die spelen in de verschillende werkvelden. Tegelijk realiseren we ons dat de gemengde beroepspraktijk, waarin een kunstprofessional in meer werkvelden werkt, steeds gangbaarder wordt.

Van elke bijeenkomst is een verslag gemaakt, met een overzicht van de uitkomsten en conclusies, dat is voorgelegd aan de deelnemers. In de laatste serie bijeenkomsten is van elk werkveld een conceptberoepsprofiel besproken met de deelnemers. Hun reacties hebben we bediscussieerd, gewogen en verwerkt en het eindresultaat bieden we vervolgens aan het KVDO aan.

⁶ Het rapport *Profiel docenten in de kunstvakken* is in opdracht van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs onder leiding van Jan Deering en Folkert Haanstra tot stand gekomen in de periode 1998-1999.

Overzicht gehouden bijeenkomsten

Alle bijeenkomsten zijn gehouden bij het LKCA in Utrecht, behalve waar anders vermeld.
In totaal namen 188 deskundigen deel aan de gesprekken in 2014 en 2015.

Voortgezet onderwijs:

- a Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 14 maart 2014
- b Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 20 juni 2014, HKU te Utrecht
- c Gesprek schoolleiders vo en hbo-kunstvakdocentenopleidingen, 25 november 2014, De Reehorst te Ede
- d Zes regionale bijeenkomsten 'Gesprekken met schoolleiders', tussen 12 februari en 20 maart 2015
- e Deelnemers van eerdere bijeenkomsten over de voorlopige versie van het beroepsprofiel en de bijbehorende analyse en aanbevelingen, 16 juni 2015
- f Deskundigen kunstvakken vmbo, 13 oktober 2015
- g Deskundigen kunstvakken onderbouw havo en vwo, 15 oktober 2015

Primair onderwijs:

- a Netwerkbijeenkomst ICC-trainers, 10 februari 2015
- b Netwerkbijeenkomst cultuurcoaches, 5 maart 2015
- c Deskundigen kunstvakken primair onderwijs, 23 september 2015

Actieve cultuurparticipatie:

- a Veertien veldgesprekken in 2010 en 2011, Kunstfactor te Utrecht
- b Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 30 september 2014
- c Vier interviews met deskundigen uit het werkveld, februari-april 2015
- d Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 29 september 2015

Vragen aan de deskundigen

In alle bijeenkomsten zijn onderstaande vragen als vertrekpunt gebruikt. Afhankelijk van uitkomsten en issues in een werkveld zoomden we verder in op specifieke aspecten.

- 1 Hoe ziet de beroepspraktijk van de kunstprofessional/kunstdocent (met specifieke verwijzing naar het werkveld) er nu uit en welke ontwikkeling verwacht je de komende vijf jaar?
- 2 Wat moet de kunstprofessional/kunstdocent kunnen en kennen?
- 3 Wat verwacht je van een startbekwame professional/docent?
- 4 Zie je dit terug bij de alumni van de opleidingen?
- 5 Welke basisvoorwaarden zouden moeten verbeteren en hoe en door wie?

Colofon

De kunstdocent onderbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk

Auteur

Antoine Gerrits

Illustraties

Melissa de Vreede

Antoine Gerrits

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)

Kromme Nieuwegracht 66

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

@LKCA Utrecht, mei 2016

Het LKCA is het landelijk kennisplatform voor professionals, bestuurders en beleidsmakers in cultuureducatie en cultuurparticipatie. Via kennisdeling en onderzoek dragen we bij aan de kwaliteit van praktijk en beleid. Het LKCA stimuleert de professionele ontwikkeling van het veld door ontmoeting en debat. Ook bieden we advies bij vraagstukken op het gebied van cultuureducatie en cultuurparticipatie in brede zin. Via informatienetwerken, conferenties en met digitale middelen verschaffen we inzicht in relevante ontwikkelingen op dit gebied, nationaal én internationaal.

Het LKCA draagt bij aan de ontwikkeling van beleidsprogramma's van de rijksoverheid voor cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie en ondersteunt de uitvoering daarvan.

